

Οι γυναίκες του 1821, μέσα από τα κλέφτικα τραγούδια

Στην ερώτηση αν και με ποιον τρόπο συνέβαλαν οι γυναίκες στην Επανάσταση του 1821, πρέπει πρώτα να αναλογιστούμε ποια ήταν η θέση της γυναίκας στην Ελλάδα κατά την Τουρκοκρατία.

Στην Ευρώπη, ήδη διαδίδονται οι ιδέες του **Διαφωτισμού** και με τη **Γαλλική Επανάσταση** το 1789, γίνονται βήματα προς την **ατομική ελευθερία** και **αυτοδιάθεση**. Στην Ελλάδα όμως;

Στην Τουρκοκρατία η Ελλάδα έχασε κάθε σύνδεση με τον Δυτικοευρωπαϊκό πολιτισμό, που στηρίζεται στις αρχές της Δημοκρατίας της Αρχαίας Ελλάδας. Ο **αναλφαβητισμός** χαρακτηρίζει το σύνολο του πληθυσμού εκτός ελαχίστων περιπτώσεων, των πιο προνομιούχων. Οι γυναίκες όμως, ακόμα και των πλουσιότερων οικογενειών, δεν μαθαίνουν και πολύ περισσότερα γράμματα και η θέση τους είναι ασύγκριτα κατώτερη από των αντρών.

Μαντώ Μαυρογένους

Η έννοια της αυτοδιάθεσης δεν έχει θέση στις υπόδουλες γυναίκες που ακόμα και το όνομά τους αντικαθίσταται από εκείνο των αντρών ή πατεράδων τους. Ακόμα κι αν επέδειξαν γενναιότητα ανώτερη κι από αυτή των αντρών πολλές φορές, η ιστορία θα τις καταχωρήσει ως Λάμπραινα, Τζαβέλαινα, κλπ. Ξέρουμε τη Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα και τη Μαντώ Μαυρογένους, αλλά πόσοι γνωρίζουμε τα παρακάτω ονόματα; Δόμνα Βισβίζη, Χάιδω Σέχου, Ασήμω Λιδωρίκη (Γκούραινα), Μαριγώ Ζαραφοπούλα, Μόσχω Τζαβέλα, Λένω Μπότσαρη, Αλεφάντω Ζανά, Δέσπω Μπότση, Βασιλική Τζαβέλα. Κι αυτά στην καλύτερη περίπτωση. Γιατί έχουμε συνηθίσει στην ιδέα ότι αμέτρητες ηρωίδες έπεσαν ανώνυμα "Υπέρ Πίστεως και Πατρίδος" στις επίσημες σελίδες της Ιστορίας. Οι ιστορικοί αναμφίβολα αδίκησαν με την πέννα τους τη κολοσσιαία συμβολή τους στην Επανάσταση.

Η αυτοθυσία της μάνας, Θ. Βρυζάκης

Πολλές πληροφορίες παίρνουμε από τον λαϊκό πολιτισμό που μεταφέρεται προφορικά από γενιά σε γενιά, αλλά και την τέχνη γενικότερα. Το τραγούδι, και στη συγκεκριμένη περίπτωση το **κλέφτικο ιστορικό τραγούδι**, αποτελεί τη σημαντικότερη παρακαταθήκη. Μέσα από αυτό θα δούμε τη **λαχτάρα** του κοριτσιού που μεταμφιέζεται σε αγόρι για να πάει να πολεμήσει (μια που ούτε κι αυτό επιτρεπόταν στις γυναίκες). Θα δούμε το **ήθος** και τη διαμόρφωση της **συλλογικής συνείδησης**, πώς να υπηρετήσουμε το "εμείς" αντί για το "εγώ". Μόνο έτσι μια μάνα θα έβρισκε κουράγιο να βάλει τον πόνο του χαμού του παιδιού της κάτω από την τιμή των όπλων και του κοινού καλού. Μόνο έτσι θα έπεφτε αγκαλιά με το παιδί της στον γκρεμό, στερώντας του τον λόγο για τον οποίο το έφερε στον κόσμο.

Ας τα δούμε όλα αυτά πώς αποτυπώνονται στα τραγούδια.

1. Η Δέσπω κάνει πόλεμο **Κλέφτικο Ηπείρου**

Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου.
Ευγένιος Ντελακρουά

(Αχός* βαρύς ακούγεται, πολλά τουφέκια πέφτουν
Μήνα σε γάμο ρίχνονται; Μήνα σε χαροκόπι**;
Ουδέ σε γάμο ρίχνονται, ουδέ σε χαροκόπι.)
Του Γιώργου Μπότση η γενιά, η Δέσπω από το Σούλι
η Δέσπω κάνει πόλεμο με νύφες και μ'αγγόνια
Αρβανιτιά τους κύκλωσε, (στου Δημουλά τον πύργο)
"Γιώργαινα, ρίξε τ'άρματα, δεν είναι εδώ το Σούλι
γιατί είσαι σκλάβα του πασά, (σκλάβα των Αρβανίτων".
"Το Σούλι κι αν προσκύνησε, κι αν τούρκεψε η Κιάφα
η Δέσπω αφέντες Λιάπηδες*** δεν έκανε, δεν κάνει".
Δαυλί στο χέρι νάρπαξε, κόρες και νύφες κράζει
"Σκλάβες Τούρκων μη ζήσομε, παιδιά μ', μαζί μου ελάτε"
και τα φουσέκια ανάψανε κι όλοι φωτιά γενήκαν.)

*αχός=κρότος

**χαροκόπι=γλέντι

***Λιάπηδες=Αλβανός Μωαμεθανός

2. Όλες οι καπετάνισσες (Της Λένως Μπότσαρη) Κλέφτικο Ηπείρου

Η Λένω, κόρη του Κίτσου και αδελφή του θρυλικού οπλαρχηγού Μάρκου Μπότσαρη, μόλις 15 χρόνων, βρίσκεται περικυκλωμένη σε μοναστήρι στα Άγραφα. Πολεμά τους Τούρκους στο πλευρό του θείου της μαζί με άλλους Σουλιώτες. Για να μην παραδοθεί, πέφτει και πνίγεται στον Αχελώο ποταμό.

Όλες οι καπετάνισσες των καπεταναραίων
όλες πάησαν προσκύνησαν
ωχ, ωρε στ' Αλή Πασά την πόρτα
κι αυτήν η Λέν(ω) του Μπότσαρη
ωχ, ωρε δεν πάει να προσκυνήσει
"Δεν προσκυνώ, παιδιά μ', Αλή Πασά
μωρέ και σε βεζίρη
εγώ είμ' η Λέν(ω) του Μπότσαρη!

Και:

Της Λένως του Μπότσαρη

Όλες οι καπετάνισσες από το Κακοσούλι
όλες την Άρτα πέρασαν, τα Γιάννινα* τις πάνε,

σκλαβώθηκαν οι αρφανές*, σκλαβώθηκαν οι μαύρες*,
κι η Λένω δεν επέρασε, δεν την επήραν σκλάβοι.
Μόν* πήρε δίπλα τα βουνά*, δίπλα τα κορφοβούνια,
σέρνει τουφέκι σισανέ* κι εγγλέζικα κουμπούρια,
έχει και στη μεσούλα της σπαθί μαλαματένιο.
Πέντε Τούρκοι την κυνηγούν, πέντε τζοχανταραίοι*.
«Τούρκοι, για μην παιδεύεστε, μην έρχεστε σιμά μου*,
σέρνω φουσέκια στην ποδιά και βόλια στις μπαλάσκες*.
— Κόρη, για ρίξε τ' άρματα, γλίτωσε τη ζωή σου.
— Τι λέτε, μωρ' παλιότουρκοι και σεις παλιοζαγάρια*;
Εγώ είμαι η Λένω Μπότσαρη, η αδερφή του Γιάννη,
και ζωντανή δεν πιάνουμαι εις των Τουρκών τα χέρια».

3. Το τραγούδι της κυρά-Δόμνας

Κλέφτικο Θράκης

Η Δόμνα Βισβίζη, καπετάνισσα από την Θράκη, έχει ηρωική δράση, ιστορία ζωής (και κατάληξη) αντίστοιχη με της Λασκαρίνας Μπουμπουλίνας.

Δόμνα Βισβίζη

Πουλάκι μου πως δεν έρχεσαι, πουλάκι μου για αποκρίσου,
μην είδες και μην άκουσες για την κυρά-Δομνίτσα
την όμορφη και δυνατή, την αρχικαπετάνα
πού'χει καράβι ατίμητο και πρώτο μέσ' στα πρώτα
καράβι γοργοτάξιδο, καράβι τιμημένο
καράβι που πολέμησε της Ίμβρος το μπουγάζι
και το πουλάκι στάθηκε και το πουλάκι λέει:
-Την είδα, την απάντησα σιμά στο Άγιον Όρος
τρεις μέρες επολέμαγε με δύο χιλιάδες Τούρκους
καράβια εδώ, καράβια εκεί, καράβια παραπέρα
και τούτο, σαν τον αετό όρμαγε και χτυπούσε
δεξιά, ζερβά κι ανάστροφα κι όπου μπορούσε ακόμα
κι άκουγες βόμβους δυνατούς και στεναγμούς μεγάλους
κι άκουγες κλάματα πικρά, κατάρα στην κατάρα
κι οι θάλασσες κοκκίνιζαν...

4. Μια κόρη τ' αποφάσισε

Κλέφτικο Πελοποννήσου

Τόσο σε αυτό όσο και στο επόμενο τραγούδι, βλέπουμε τη λαχτάρα του κοριτσιού που μεταμφιέζεται σε αγόρι για να πολεμήσει, μην αντέχοντας να βρίσκεται στο περιθώριο της Ιστορίας.

Μόσχω Τζαβέλα

Μια κόρη τ'αποφάσισε
να πάει με τους κλέφτες.
Βάζει φωτιά στον αργαλειό
στο φιλντισένιο χτένι,
και τ'άρματά της ζώστηκε
και πάει με τους κλέφτες.
Κανείς δεν την εγνώρισε
πως ήταν κλεφτοπούλα,
και μια γιορτή μια Κυριακή
μια (ε)πίσημη ημέρα
είχαν οι κλέφτες σύναξη
να ρίξουν το λιθάρι*
κι από την φόρα την πολλή
κι απ' τον πολύ θυμό της
εκόπη τ'αργυρό κουμπί
κι εφάνη το κορμί της
*Δώδεκα χρόνους έκανε
στα κλέφτικα ντυμένη...*

*λιθάρι=πέτρα

5. Αρκαδιανή καημένη Κλέφτικο Πελοποννήσου

Χάιδω Σέχου

Ποιος είδε ψάρι στο βουνό
και θάλασσα σπαρμένη.
Ποιος είδε την Αρκαδιανή
στα κλέφτικα ντυμένη
Αρκαδιανή καημένη.

Δώδεκα χρόνους έκανε
στα κλέφτικα ντυμένη
Κανείς δεν την εγνώρισε
αν ήταν κλεφτοπούλα
κρυμμένη Αρκαδιανούλα.

Και μια ημέρα Κυριακή
που ρίχναν στο σημάδι
το ρίχνουν τα κλεφτόπουλα
το παν σαράντα χνάρια*
τον ρίχνει κι η Αρκαδιανή
το πάει σαράνταπέντε....

*χνάρια=βήματα

6. Λαλούδι της Μονομπασιάς Κλέφτικο καλαματιανό Πελοποννήσου

Το τραγούδι υμνεί τον πολλαπλή συμβολή της γυναίκας στον Αγώνα, θέση που έτσι κι αλλιώς της επιφυλάσσει η Ιστορία ανέκαθεν. Την αποκαλεί "Λαλούδι" που θα πει βράχος.

Ασήμω Γκούρα

Λαλού- βάλι, λαλούδι* της Μονομπασιάς**,
λαλούδι της Μονομπασιάς και κάστρο της Αθήνας
και Παλαμήδι τ' Αναπλιού*** άνοιξε νά 'μπω μέσα.
Να δω τις Αναπλιώτισες, τις Αναπλιωτοπούλες,
πώς πλένουν, πώς λευκαίνουνε, πώς μοσχοσαπουνάνε.
Με το 'να χέρι πλένουνε, με τ' άλλο σαπουνάνε,
και με τα δυο τα χέρια τους στο κάστρο πολεμάνε

λαλούδι=βράχος
Μονομπασιά=Μονεμβασιά
Ανάπλι=Ναύπλιο

7. Του Κίτσου η μάνα

Κλέφτικο Ρούμελης

Απ'τα πιο σπαρακτικά κλέφτικα μοιρολόγια. Περιγράφει τον ανείπωτο πόνο της μάνας που ενώ χάνει το γιό της στον πόλεμο, ρωτάει για τα άρματα του μήπως και ατιμάστηκε.

Μωρέ, του Κίτσου η μά
μωρέ η μάνα κάθουνταν
στην άκρη στο ποτάμι,
με το ποτά
μωρέ ποτάμι μάλωνε.
Με το ποτάμι μάλωνε
και το πετροβολούσε.
"Ποτάμι για λιγότεψε,
ποτάμι στρίψε πίσω
για να περάσω αντίπερα,
πέρα στα κλεφτοχώρια
πο 'χουν οι κλέφτες σύναξη
κι ούλ' οι καπεταναίοι.
Τον Κίτσο τότε πιάσανε
και παν να τον κρεμάσουν,
χίλιοι τον παν από μπροστά
και δυο χιλιάδες πίσω
κι ολοξοπίσω πήγαινε
η μαύρη του μανούλα.
Μοιρολογούσε κι έλεγε,
μοιρολογά και λέει,
"Κίτσο, πού είναι τ' άρματα,
τα έρημα τσαπράζια*;"
Μάνα λωλή, μάνα τρελή,
μάνα ξεμυαλισμένη
δεν κλαις τα μαύρα νιάτα μου
και την παλικαριά μου,
μόν' κλαις τα 'ρημα τ' άρματα,
τα έρημα τσαπράζια...

τσαπράζια=ασημένια φλουριά σε αλυσίδες που τα φορούσαν
σταυρωτά πάνω από τα γιλέκα άντρες και γυναίκες την εποχή της
Επανάστασης. Ήταν σύμβολο λεβεντιάς, ηρωισμού αλλά και
πλούτου